

1808). Abdullah b. Hicâzî eş-Şerkâvî'ye ait *Fethu'l-mübdî Muhtaşari'z-Zebîdî, Şerhu'l-Hikemi'l-'Atd'iyye (Sevât'u'l-hikem)* ve *Rebî'u'l-fevâ'id (fu'âd)* gibi eserler de bazı kaynaklarda Hatîb eş-Şirbînî'ye izâfe edilmektedir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 441; *Fihrisü'l-Hizâneti't-Teymüriyye*, III, 160; krş., a.e., II, 223; Serkis, s. 1116, 1117). Şirbînî'nin özellikle dilciliği ve müfessirliği üzerine çok sayıda tez çalışması yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb eş-Şirbînî, *Menâsikü'l-hac 'alâ mezhebî's-Şâfi'î* (nşr. Mâcîd Hâmid Hırz el-Muhammedî), Beyrut 1427/2006, s. 129, ayrıca bk. neşredeninin girişi, s. 46-47, 48-49; a.mlf., *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1427/2006, I, 25; ayrıca bk. neşredeninin girişi, I, 9-11; a.mlf., *es-Sirâcü'l-münîr* (nşr. Ahmed İzzü İnâye ed-Dımaşkî), Beyrut 1425/2004, I, 21-22; VIII, 480-481; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ, III, 418, 499; Şa'rânî, et-Tabakâtü's-sugrâ* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Kahire 1410/1990, s. 67, 111, 112-115; a.mlf., *Tenbîhü'l-muğterrin*, Kahire 1310, s. 5; Münâvî, *el-Kevâkib*, IV, 129; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'tre*, I, 199; II, 119; III, 79, 195; *Keşfü'z-zunûn*, I, 492; II, 1139, 1871, 1875; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VIII, 384-385; Muhibbî, *Hulâsâtü'l-eser*, I, 83; II, 210, 378, 405; İbnü'l-Gazî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, III, 161; Büceyrîmî, *Tuhfetü'l-habîb 'alâ şerhi'l-Hatîb*, Beyrut 1398/1978, I, 11, 13-14; Cebertî, *'Acâ'ibü'l-âşâr*, III, 438; Abdülhamîd eş-Şirvânî, *Havâşî 'alâ Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, Kahire, ts. (Dârü'l-fikr), I, 3; *Fihristü'l-Kütüb'hâneti'l-Hidiviyye*, III, 249, 257; Ali Paşa Mübârek, *el-Hıttatü't-Tevfikıyye*, Kahire 1422/2001, IV, 64; V, 226; VI, 39; XII, 334, 335-337, 338; XIII, 128, 143; Ahmed Ebû Ali – Emin el-Vatânî, *Fihrisü'l-Mektebeti'l-Belediyye*, İskenderiye 1345/1926, *Fihrisü' fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî*: II, 11-12; Serkis, *Mu'cem*, s. 1108-1109, 1116-1117; Alevî b. Ahmed es-Sekkâf, *el-Fevâ'idü'l-Mekkiyye (Mecmû'atü seb'ati kütübün müfide içinde)*, Kahire 1358/1940, s. 37, 41; Brockelmann, *GAL*, II, 416-417; *Suppl.*, I, 670, 677; II, 333, 441; *Fihrisü'l-kütübü'l-mevcûde bi'l-Mektebeti'l-Ezheriyye*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mat-

baatü'l-Ezher), II, 425, 431-445, 461-462, 474, 488, 497, 503, 518, 519, 521, 523, 560, 576-577, 600-602, 613, 622; IV, 284; VII, 83-84, 87, 92, 95, 112; Tefvik et-Tavil, *et-Taşavvuf fi Mısır*, Kahire 1365/1946, s. 172, 177, 179, 184; *Fihrisü'l-Hizâneti't-Teymüriyye*, Kahire 1366-69/1947-50, II, 223; III, 160; Ahmed Meykarî Şümeyle el-Ehdel, *Süllemü'l-müte'allimi'l-muhtâc ilâ ma'rifeti rumûzi'l-Minhâc* (nşr. İsmâil Osman Zeyn, Nevevî, *Minhâcü't-tâlibin ve 'umdetü'l-müftin* [nşr. M. Ziyâd M. Tâhir Şa'bân] içinde), Cidde 2005, s. 628-629, 653; Abdülhay el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 923; *el-Ezher: târihuh ve te'âvürüh*, Kahire 1403/1983, s. 239, 284, 293, 298; *Fihrisü mahtûâtü Câmî'ati'l-Melik es-Su'ûd: el-Fikhü'l-İslâmî ve usûlüh*, Riyad 1984, VI, 9; M. Hüseyin ez-Zehabî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirîn*, Kahire 1405/1985, I, 320-336; M. İbrâhim Ahmed Ali, *Hanefî ve Şâfilerde Mezhep Kavramı* (trc. Faruk Beşer), İstanbul 1989, s. 135-136; M. Abdülâzîm ez-Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, Beyrut 1996, II, 48, 50; *el-Fihrisü's-şâmil: el-Fıkh ve usûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1424/2003, X, 747; Ekrem Yûsuf Ömer el-Kavâsimî, *el-Medhal ilâ mezhebî'l-İmâm eş-Şâfi'î*, Amman 1423/2003, s. 414-415; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî'u's-şürûh ve'l-havâşî*, Ebûzabî 1425/2004, s. 28, 248-249, 597, 663, 1265, 1386, 1808; Muhsin Demirci, "el-Hatîb eş-Şirbînî ve Tefsîri", *MÜFD*, IV (1986), s. 389-399; Bilal Aybakan, "Şâfiî Mezhebi", *DİA*, XXXVIII, 239-240.

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

ŞİRDÂR MEDRESESİ

Semerkant'ta
Timurlu tarzını sürdüren medrese.

Mâverâünnehir bölgesinin idaresinin Özbek hanlarının eline geçtiği dönemin eserlerinden olan medrese, geç tarihli olmakla birlikte Timurlu mimari ve süsleme sanatının özelliklerini sürdüren anıtsal örneklerinden biridir. Askerî vali Yalangtuş Bahadır tarafından İmam Kulî Han için mühendis-hakkâk İşana Valî'nin sorumluluğunda mimar Abdülcebâr'a inşa ettirilmiştir. Semerkant Registanı'ndaki (regis-

tan: meydan) üç önemli medresenin başlıcası olan ve ilhamını Hoca Ahmed Yesevî Külliyesi'nden alan Uluğ Bey Medresesi'nin karşısında bulunan, XV. yüzyılda yapılmış Uluğ Bey Hankahı'nın yerine inşa edilen medrese plan ve süslemeleri açısından özellikle bu yapı örnek alınarak inşa edilmiştir (1619-1636). Medreselerin üçüncüsü adı geçen meydanın yola bakan tarafının aksi istikametinde yerleştirilmiş ve bu kısmı kapatmış olan yine Timurlu tarzında inşa edilmiş Tillâkârî Medresesi'dir (1646-1660). Böylece meydanın etrafındaki yapılaşma XVII. yüzyılda Buhara'daki Lebi-Havz Meydanı'na benzemiştir. Yaklaşık 57 x 70 m. ölçülerinde ve dikine gelişen dikdörtgen plan şemasında olan medresenin hücreleri, fikrini kozmolojideki dört ana yön tasavvurundan alan dört eyvanlı avluva revaklarla açılmaktadır. Revaklar eyvanların arasında çift katlı olarak düzenlenmiştir. Gerek girişin iki yanında gerekse diğer köşelerdeki birer kubbeli çokgen mekân hücreler dışındaki özel mekânlardır. Bunlar dershane, ziyaretane, mes-cid (evvelce) ve İmam Ca'fer'in mezarı olmalıdır.

Şirdâr Medresesi inşa ve süsleme yönünden Timurlu özelliklerini sürdürdüğü gibi Timurlular'ın, hükümdarın ve devletin azametini boyut ve sembolizm açısından vurgulama fikrini de bulunduğu devir için yansıtmak iddiasındadır. Büyük boyutlu yapı aynı zamanda taçkapısındaki çini kompozisyonuyla hükümdarın gücünü ve hâkimiyetini vurgulamaktadır. Uluğ Bey Medresesi'nin giriş cephesine benzer şekilde ele alınmış olan ana cephede, mozaik çini süslemeli taçkapı ile iki köşedeki minareler (arka köşelerde güdük kuleler şeklinde tekrarlanmış) ve Gür-ı Emîr'in (1405) dilimli kubbesini andıran yüksek kasnaklı mozaik çini ile kaplı iki kubbe dikkati çekmektedir. Güney Türkmenistan'da Anav'da inşa edilmiş, harabe halindeki Timurlu devrine ait 860-861 (1456-1457) tarihli caminin taçkapı kemerinin iki yanındaki ejder tasvirleri bu tür çini düzenlemelerinin öncü örneklerindedir. Buhara'da yaptırılan Nâdir Divan Beyi Medresesi'nde (1031/1622) taçkapıdaki bir kemer alınışına yerleştirilmiş mozaik çini tasvirlerde de benzer bir pano görülmektedir. Burada bitkisel kıvrımlarla doldurulan lâcivert bir zemin üzerine insan yüzü şeklinde tasvir edilmiş bir güneş ve ona doğru yönelen, pençelerine aldığı hayvanı götüren iki sîmurg tasviri yer almaktadır. Şirdâr Medresesi'nde benzeri kompozisyon kaplanla tekrarlanmaktadır. Kompozisyonda deği-

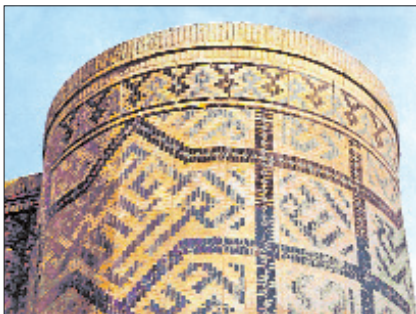

Şirdâr
Medresesi –
Semerkant /
Özbekistan

şiklikler olmakla birlikte sembolik ifade aydır. Taçkapı kemer kavşının iki yanındaki alınlığı dolduran, lâcivert zemin üzerine yapılmış beyaz çiçekler ve kıvrım dallar arasında simetrik olarak yerleştirilmiş iki adet sarı kaplan ve güneş (insan yüzü şeklinde) tasviri görülmektedir. Bu tasvir aslan-güneş kompozisyonunun bir çeşitlemesi biçiminde düşünülebilir. Medreseye sırf bu tasvirden dolayı "Şîr-dâr" (aslanlı kapısı) denilmiştir ve burada ilk anlam olarak güneşin söz konusu burca girmesi kastedilmektedir (aynı şekilde kaplan da bir yıldız grubunun simgesi idi); bununla birlikte hükümdarlık sembolizmine de atıfta bulunmaktadır. Nitekim eski güneş kültlerinin etkisiyle hükümdar güneşe benzetilirdi ve bu sebeple güneş ve aslan Timur'un armalarından biri olmuştur. Genel anlamda bakıldığında burada bir av ve mücadele sahnesi söz konusudur. Böylece bu çini kompozisyonun emîrin, yöneticinin gücünü ve zaferlerini ima ettiği anlaşılmaktadır. Burada aslan yerine kaplan kullanılmış olmasının sebebi, Türkler'de ve diğer bazı bozkır topluluklarında aslanla kaplan arasında inanışlar ve sembolizm açısından bir fark görülmemesinden kaynaklanmaktadır.

Mimari eserin gerek cephesinin diğer inşâî ve süsleme özellikleri gerekse yan duvarlar, arka cephe ve çatı örtüsünde uygulanan sistemler ve süslemeler de genelde Timurlu mimarisinin ve özde Uluğ Bey Medresesi'nin niteliklerini aksettirir. Bütün yüzeyler sırt altına renkli sırla uygulanmış, kompozisyonlar oluşturan parçalardan ibaret mozaik çini ve sırlı tuğla ile kaplanmıştır. Geometrik ve tipik bitkisel karakterli kompozisyonların yanında yazı da (hat) büyük yer tutar ve en çok fîrûze sır-

Şirdâr Medresesi'nin arka cephesinde köşe kulelerinden birindeki çini süslemeyi gösteren bir detay

lı tuğlalarla oluşturulan küfi yazılar görülmektedir. Bunlarda "(Yâ) Allah", "Muhammed", "Allâhüekber" gibi tekrarlanabilir ibareler söz konusudur. Muhtelif yerlerde şeritler halinde daha çok sülûs tarzında süre ve âyetler de yer almaktadır. Bu program benzeri şekilde içeride de mevcuttur. Bütün avlu revaklarının cepheleri ve eyvanların içleri çini ve sırlı tuğlalarla bezenmiştir. Bitkisel çini kompozisyonlarında daha çok rûmî, palmet veya lotus kompozisyonları, şemse şekilleri vb. bulunmakta iken geometrik kompozisyonlar, bazıları yazılara çerçeve teşkil eden yıldızlar veya şeritler oluşturan süslemelerden meydana gelir. Bazan birbirine bağlanan geometrik şekillerden teşekkül eden değişik kompozisyonlar yüzeyel nişleri ve yüzeyleri doldurur. Çinilerde sarı, lâcivert, beyaz, Türk mavisini en çok kullanılan renklerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Emel Esin, *Türkistan Seyahatnamesi*, Ankara 1959, s. 40-41; G. A. Pugaçenkova – L. İ. Rempel, *İstoriya İskusstvo Uzbekistana*, Moskva 1965, s. 338-339; *İstoriya Samarkanda* (ed. İ. M. Muminov), Taşkent 1969, s. 298-300; Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, s. 453, 456; L. Golombek – D. Wilber, *The Timurid Architecture of Iran and Turan*, Princeton 1988, I, 19; W. Radloff, *Sibirya'dan* (trc. Ahmet Temir), İstanbul 1994, IV, 171; Oktay Aslanapa, *Türk Cumhuriyetleri Mimarlık Abideleri*, Ankara 1996, s. 299-302; *Uzbekistan: Heirs to the Silk Road* (ed. J. Kalter – M. Pavaloj), London-New York 1997, s. 97, rs. 127; Gözde Ramazanoğlu, *Orta Asya'da Türk Mimarisi*, Ankara 1998, s. 111-115.

YAŞAR ÇORUHLU

ŞİRİN

(bk. FERHAD ve ŞİRİN; HÜSREV ve ŞİRİN).

ŞİRİN-İ MAĞRİBÎ

(شیرین المغربی)

Ebû Abdillâh Muhammed Şîrîn b. İzziddin b. Âdil et-Tebrîzî el-Mağribî (ö. 809/1407)

Muhyiddin İbnül'l-Arabî ekolüne bağlı İranlı sûfi şair.

Tebriz yakınlarındaki Urmîye gölü civarında bulunan Emmend köyünde doğdu. 809 (1407) yılı sonlarında altmış yaşındayken vefat ettiğine göre 749'da (1348) doğmuş olmalıdır. Molla Muhammed Mağribî diye de tanınır. Gençliğinde Tebriz'de ilim tahsil etti. Bu dönemde tasavvufî hikmetler içeren Farsça bir şiirin etkisinde kalarak tasavvufa yöneldi. Meşhur sûfî ve şair Kemâl-i Hucendî'nin de aralarında bulun-

duğu birçok sûfinin meclisine katıldı. Sonunda Kübrevî şeyhi İsmâil es-Sîsî'ye mürid oldu. onun yanında erbaîne girip tasavvufî eğitimine devam etti. Gerek tasavvuf yolundaki yeteneği gerekse söylediği güzel şiirlerle şeyhinin en gözde müridlerinden biri haline geldi. Ardından Kuzey Afrika'ya gidip silsilesi Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye ulaşan bir şeyhe intisap ettiği veya bu bölgeye sık sık seyahatler yaptığı için şiirlerinde Mağribî nisbesini kullanmaya başladığı kaydedilir. İbnü'l-Arabî'nin fikirlerini benimsemesinden dolayı bu nisbeyi kullandığını söyleyenler de vardır. Şîrîn-i Mağribî'nin İsmâil es-Sîsî'den başka yine Kübreviyye'den Bahâeddin-i Hemedânî, Sühreverdiyye'den Abdülmü'min es-Serâvî ve Ekberiyeye'den Şeyh Sa'deddin'den icâzet aldığı, ayrıca İbnü'l-Arabî'nin ruhaniyetinden Üveysî yolla faydalandığı nakledilir. Mağribî'nin postnişin olarak halkı ırşada başladığı ve mürid yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Mevlânâ İvaz Şah, Şemseddin Muhammed Aktâbî Meşriki, Abdürrahîm el-Halvetî, Nûreddin Abdürrahîm el-Bezâzî onun önde gelen müridlerindedir. Şîrîn'in nerede öldüğü konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır.

Hüseyn Kerbelâî, Mağribî'nin kelime-i tevhid ve ism-i celâl zikirlerini hafî ve nefesi tutarak icra etmeye önem verdiği

Şîrîn-i Mağribî divanının ilk sayfası (Nuruosmaniye Ktp., nr. 3874/1)

